

Az utolsó budai „nyenyérés“

Találkozás egy 1000 éves hangszerrel

Minap gyalogosan ballagtam át a Margit-hídon, hogy az óbudai hegyek hófedte panorámájában gyönyörködhessek s amint átérek a Margit-körútra, egy érdekes alak ragadta meg figyelmemet. Toprongyos öregember haladt előttem, kezében vastag kampósbottal, hátán pedig bőrszíjon valami furcsa alkotmány lógott. Első pillantásra nyaknélküli nagy és vastag hegedűnek látszott, barnapiros nemes faanyaga patinás volt a ráakódott piszoktól, de amint jobban megszemléltem, kétségtelenné vált, hogy amit az öreg a hátán visz, nem egyéb, mint egy ősi „nyenyere“ és pedig alighanem az utolsó, mely Budapesten a Néprajzi Múzeum szekrényeinek kívül látható.

E hangszert „nyenyere“ vagy „tekerő“ néven ugyanebben a formában kb. 1000 éve ismeri a zenetörténet. A középkorban egész Európában el volt terjedve s éppoly népszerű volt, mint a zongora, melynek előfutára is, de éppen úgy egyesíti magában a gitár és a hegedű alapelveit, ahogy mindjárt látni fogjuk, csak hogy itt a vonót egy forgatható fakorong helyettesíti. A nyenyerét már a X. században ismerték *organistrum* néven, a XIV. században neve *symphonia* (mert egyszerre több hangot adott), a XVI. században francia neve *vielle*, németül pedig *Dreh-* vagy *Baueruleier*. Érdekes, hogy a XVIII. században, a pásztorjátékok divatjakor, *kedvenc hangszere volt a francia arisztokratáknak*, az azóta szintén divatját multa dudával együtt. Külön komponistái és virtuózai voltak s például *Schubertnek: Leiermann* c. híres dala is e hangszerre vonatkozott. Ezután azonban teljesen háttérbe szorult, kiment a divatból, koldushangszerré vált, mert más, jobb hangszerek terjedtek el. Ma már Európában csak egyes „szigeteken“ található, ott is csak csekély számban és pedig a Pyreneusokban, Déloroszárszágban és nálunk Magyarországon, de csakis Szentés és Kiskúnlakháza vidékén. E helyeken a háború előtt még több ilyen *nyenyérés* vagy *tekerős*

élt, mint ahogy nálunk e régi nyugati „forgó-lant“ játszóit elnevezték, most azonban már ott is csak 2–3 van, azok is távoli tanyákon laknak s nehezen hozzáférhetők.

Maga a hangszer vékony deszkából összeállított, testes hegedűhöz, vagy gitárhoz hasonló rezonátor-szekrényből áll, nyaka nincs. Ennek helyén, balkéz felől van a 4 fa hangolókulcs, melyről 4 bélhúr húzódik a hangszer jobbkez felőli oldalára erősített fakorongra. A kerek, gyantázott fakorong tengelye forgattyúban végződik s ennek csavarása által a 4 húr egy állandóan bűgő kvintt akkordot ad: ez a kíséret. A melódiát a balkéz játssza és pedig akként, hogy a hangszer mellső oldalán apró lyukakba beillesztett 2 sor fapálcikát nyomogat a melódiához mért sorrendben az *egyik húr*ra. A keletkező zene nem kellemetlen, sőt, — fűvőhangszerrel kísért harmoniumhoz hasonlít.

Néhány év előtt a Városligetben és a Népligetben nyári vasárnapdelutánokon még lehetett látni egy vak öregembert, akit kis fiú vezetett egy-egy terebélyesebb fa alá, ahol leült, térdére fektette a nyenyerét, játszott rajta s énekelt is hozzá, de ez már nem él „egy albérlője ütötte agyon civakodás közben.“

Most úgy látszik már csak a Margit-körúton látott öreg az egyedüli, ki e hangszeren itt játszani tud. Neve: *Szabó István*, szintén kiskúnlacházai származású és született 1857-ben, tehát most 76 éves. De azért frissen kocog a budai aszfalton a kopott télikabátban, csak a szeméi pislognak hályogosan a vastagüvegű okuláré mögött. Hangszerét egy már kihalt alföldi család hagyatékából vette meg s *ő maga 3–400 évesnek tartja*. A III. kerület egy kis kocsmájában van az állandó tanyája ennek az utolsó budai „nyenyérésnek“, akinek halála után alighanem örökre el fog hallgatni nálunk ez az érdekes, kiveszöben lévő, 1000 éves ősi hangszer.

Margittay Richárd dr.